

The article examines the problem of the formation of readiness of future primary school experts to interact with junior pupils with psychophysical disabilities; characteristic of the theoretical foundations of social and pedagogical activities was presented in text. We determined pedagogical conditions of the formation of professional and personal teacher's readiness to work with children with disabilities. The model of social competence of future primary school expert to interact with junior pupils with psychophysical disabilities was outlined and briefly described in the article. We paid particular attention to the formation of readiness of future professional to work in an inclusive environment.

Keywords: readiness, future specialist, teacher's competence, inclusion, professional-personal teacher's readiness, children with psychophysical disabilities.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2017 р.

Статтю прийнято до друку 18.04.2017 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Кузава І. Б.

УДК: 373.3.091.21:616.89-008.434.37

Журавльова Л.С.

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНЕ ОБСТЕЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА КОМПЛЕКСНОЇ ДІАГНОСТИКИ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ДИСГРАФІЄЮ

У статті проводиться аналіз значення методів нейропсихологічного обстеження у складі комплексної системної діагностики розвитку дітей молодшого шкільного віку. Розглянуто основні підходи в сучасній нейропсихологічній діагностиці. Виділено методи нейропсихологічного обстеження дітей у психологічній науці, окреслено найбільш перспективні напрями дослідження цієї проблеми в сучасних умовах. Підкреслено, що функціональна система письма формується на основі різних структур мозку і може порушуватися при ураженні великої кількості зон, при різних за локалізацією ураженнях вона порушується по-різному. Зауважено, що відставання в розвитку одного з компонентів функціональної системи тягне за собою системні зміни та компенсаторні перебудови в роботі всієї системи та визначає особливості невербальних функцій, усного мовлення і письма. Зазначено, що особливості психомовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з дисграфією можуть бути обумовлені структурою і ступенем тяжкості порушення вищих психічних функцій і визначені за допомогою нейропсихологічного обстеження, як найважливішого інструментарію комплексної діагностики мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Ключові слова: нейропсихологічний підхід, молодші школярі, мовлення, дисграфія, нейропсихологічне дослідження.

На сьогоднішній день стан спеціальної освіти відзначається активним розвитком низки інноваційних предметних галузей спеціальної педагогіки й психології. Особливу увагу спеціалістів привертає нейропсихологія. Розв'язання проблеми комплексної оцінки рівня розвитку учнів молодших класів з мовленнєвими порушеннями визначається єдністю та специфікою внеску природно-наукового та гуманістичного напрямів у психології, медицині та спеціальній педагогіці, що визначають особливості організації й змісту допомоги дітям в умовах загальноосвітнього закладу.

Нейропсихологічний підхід заснований на фундаментальних теоретичних положеннях Л. Виготського та О. Лурії про вищі психічні функції як про складні функціональні системи, що складаються з багатьох структурних компонентів і спираються на роботу різних мозкових структур, кожна з яких вносить свій специфічний внесок в їх розвиток. Ці положення знайшли відображення у роботах Т. Ахутіної, Ж. Глозман, В. Голод, Н. Корсакової, Ю. Мікадзе, Н. Семаго, М. Семаго, А. Семенович, Є. Сімерницької, Є. Хомської, Л. Цвєткової та інших.

Навчання у початковій школі дітей молодшого шкільного віку потребує своєчасного і результативного дослідження та діагностики їхньої мовленнєвої функції з урахуванням сучасних психофізіологічних і нейропсихологічних даних про мовленнєву діяльність при нормальному та порушеному онтогенезі. Вчені зазначають (Т. Ахутіна, О. Корнєв, Ю. Мікадзе, Н. Пилаєва, А. Семенович), що нейропсихологічна симптоматика порушень розвитку, різні прояви індивідуальних варіантів перебігу психічної діяльності часто лежать в основі труднощів навчання, зокрема порушень письма і вимагають своєчасної ефективної діагностики й корекції.

Питання методології нейропсихологічної діагностики рівня розвитку дітей з особливостями психофізичного розвитку широко висвітлені в сучасній спеціальній літературі з цієї проблеми (Т. Ахутіна, Л. Вассерман, Н. Корсакова, Ю. Мікадзе, А. Семенович, Л. Цвєткова та ін.). Різномічне вивчення динаміки

розвитку вищих психічних функцій у нормі та при порушеннях з установленням причин таких порушень, що дозволяють проводити профілактику й корекцію їхніх наслідків, здійснене в працях багатьох учених (Т. Ахутіна, Ж. Глозман, Н. Корсакова, Н. Пилаєва, Е. Симерницька, А. Семенович, Л. Цветкова та ін.).

Проте сьогодні виникає необхідність аналізу значення методів нейропсихологічної діагностики в межах системного комплексного діагностичного підходу в процесі дослідження мовленнєвого розвитку молодших школярів з дисграфією. Ця мовленнєва патологія не є ізольованим порушенням, а супроводжується розладами усного мовлення і невербальних психічних функцій.

Для розуміння справжнього механізму дисграфії необхідно по-перше, проаналізувати співвідношення специфічних помилок різних типів. Це можливо здійснити при використанні психолого-педагогічних методів дослідження дисграфії, оскільки саме в галузі корекційної педагогіки накопичений багатий матеріал про симптоматиці даного порушення. По-друге, розкрити взаємозв'язок порушень письма, усного мовлення та інших психічних функцій. Це може бути виконано тільки при застосуванні поряд з психолого-педагогічними, нейропсихологічними методів діагностики [1; 2].

Психічні функції мають складний генезис і будову, їх правильне формування й перебіг залежать на психологічному рівні від взаємодії та взаємовпливу різних рівнів у структурі психічної функції, а також від взаємодії з іншими психічними процесами [7]. Тому усне мовлення і письмо тощо можуть виявитися порушеними (або несформованими) через різні причини. Механізми порушення також будуть різними й залежатимуть від того, на якому рівні або в якій ланці психічної структури сталося порушення.

Як зазначає Є. Логінова, психофізіологічний, клініко-психологічний і нейропсихологічний розгляд дисграфії з позиції її природи (порушення мозкових механізмів, порушення формування та розвитку вищих психічних функцій) мають велике значення для з'ясування причин виникнення цього дефекту, його психопатологічних механізмів [6]. Клінічні та нейропсихологічні дослідження дозволяють розширити уявлення про симптоматику дисграфії, не обмежуючи її тільки помилками у процесі письма, але й характеризуючи особливості психічної організації дитини з порушенням письма.

Л. Цветкова наголошує на тому, що обстеження повинно бути системним, за якого вища психічна функція (насамперед, усне мовлення і письмо) не досліджується ізольовано від інших психічних функцій, а у зв'язку з ними [11].

У нейропсихології відповідно до принципу системної будови вищих психічних функцій письмо розглядається, як складна функціональна система, до складу якої входить багато компонентів, кожен із яких спирається на роботу певної ділянки мозку і здійснює свій специфічний внесок у роботу системи. Відставання в розвитку одного з компонентів тягне за собою системні зміни та компенсаторні перебудови в роботі всієї системи, визначає особливості невербальних функцій, усного мовлення і письма [7].

На думку О. Лурія, М. Бернштейна будь-яка форма свідомої діяльності завжди здійснюється складною функціональною системою, спираючись на спільну діяльність трьох блоків мозку, кожен із яких вносить свій специфічний вклад у психічну діяльність у цілому. Виділяють базисні нейропсихологічні чинники, пов'язані із структурами функціональних блоків: модально-специфічні, кінестетичний, кінетичний, просторовий, довільної регуляції діяльності, поєднання трьох чинників: сукцесивності, симультанності, міжпівкульної асиметрії мозку.

Психічна функція ніколи не порушується повністю, завжди залишається можливість для її перебудови, компенсації. З іншого боку, порушення якого-небудь чинника приводить до ураження не однієї, а кількох функцій, у які порушений чинник входить як складова, виникає нейропсихологічний синдром. Факторний і синдромний аналіз психічних функцій дозволяє, з одного боку, розділити схожі процеси і, з іншого, зблизити на перший погляд різні форми психічної діяльності (О. Лурія, Н. Корсакова, Ю. Мікадзе, Л. Цветкова та ін.).

У сучасній нейропсихологічній діагностиці виділяють три конститутивних підходи. В рамках першого розроблена нейропсихологічна теорія О. Лурії [2; 9]. Цей підхід акцентований на виділенні якісних характеристик діяльності, процесів і компонентів вищих психічних функцій для визначення різних функціональних порушень і співвіднесення їх із нейропсихологічними синдромами та з неврологічними основами, що їх визначають. Проте, нормативні дані й стандартизована процедура представлення завдань та оцінки результатів не використовувалися у зазначеному підході, що є значною перепорою в досягненні достовірності й надійності результатів дослідження. До того ж, вчені підкреслюють індивідуальний характер

досвіду О. Лурії [2; 3], суб'єктивність в оцінній системі, що значно ускладнює зіставлення результатів різних досліджень.

Другий підхід – психометричний, який активно в той самий часовий період розвивався в Північній Америці, пов'язаний з іменами W. Halstead, R. Reitan. Психометричні виміри здібностей людини, здійснювані в межах загальної психології, були поширені на нейропсихологію. У західній когнітивній науці основний акцент традиційно ставили на верифікації даних, тому і в американській, і в європейській нейропсихології тривалий час розвивалися насамперед кількісні психометричні підходи. Створені на їхній основі батареї тестів мали стандартизовані процедури проведення обстеження й опрацювання даних, а також нормативи виконання для різного віку [13]. Проте такий підхід до діагностики, побудований на оцінці результату, а не якості виконання й тому не здатний розрізнити первинні та вторинні дефекти, не дозволяє виявити індивідуальні особливості розвитку вищих психічних функцій і перевірити специфічні гіпотези про механізми порушень. Вчені стали визнавати, що для дитячої діагностики необхідні методики з нормативними даними й стандартизацією на основі статистичних методів [1; 2]. Л. Вассерман, С. Дорофеева, Я. Меєрсон зазначили, що одночасно з якісною кваліфікацією порушення необхідно мати можливість об'єктивно оцінювати успішність виконання завдань [3 с. 31]. Для цього необхідно використовувати нормативні дані.

Представники третього підходу використовують специфічні тести із психометричною стандартизацією, залежно від ситуації вони гнучко комбінуються під час обстеження відповідно до гіпотез щодо наявних у пацієнта труднощів [8]. Найбільш розробленим його варіантом є підхід, що поєднує кваліфікацію порушення на основі синдромального підходу з сучасними психометричними критеріями тестових методик [3]. Основними його характеристиками є: використання стандартизованих методик і нормативних даних; дослідження психометричних критеріїв методик для визначення їхньої валідності та клінічної цінності; гнучкість у представленні тестів (кількість і порядок); поєднання психометричних та якісних параметрів оцінки для низки методик; використання інформаційної (когнітивної) теорії для побудови й інтерпретації методик [3].

Попри затребуваність таких нейропсихологічних методик їх зовсім небагато, порівняно з кількістю методик в англійських країнах. Першу нейропсихологічну методику для дітей розробила Е. Симерницька в 1985 році на основі схеми нейропсихологічного дослідження для дорослих О. Лурії. Цей варіант методики був успішно апробований нею в дослідженні локальних мозкових уражень у дітей і підлітків [10]. Остання версія методики містить завдання для обстеження основних функціональних систем мозку. Результати обстеження оцінюються якісно (за характером помилок) і топічно інтерпретуються за допомогою наведеної таблиці. Проте, не наведено нормативні дані, що значно ускладнює інтерпретацію результатів. Пізніше Е. Симерницька (1991) опублікувала методику нейропсихологічної експрес-діагностики «Лурія-90». Методика призначена для діагностування дітей (6-7 років), була дещо розширеним фрагментом вищезазначеної методики та вміщує 4 завдання на короткострокове й довгострокове запам'ятовування вербального та невербального матеріалу, на основі яких створено 10 серій завдань. Результати оцінюють кількісно за розробленою системою бальних оцінок. Якісний аналіз кількісних показників дозволяє проводити топіко-діагностичну інтерпретацію для 6-ти можливих структур мозку: лобових, правопівкульних, скроневих, лівопівкульних, потиличних правопівкульних, структурних зв'язків мозолистого тіла та лівої півкулі.

Іншим відомим варіантом методики, заснованої на діагностичному підході Лурії, є «Методика нейропсихологічної діагностики дітей» Л. Цветкової (1998). Зазначена методика розрахована на топічну та функціональну діагностику з урахуванням взаємозв'язків між різними вищими психічними функціями процесів, що входять у складні форми діяльності, і співвідношення порушених та збережених функцій [11]. Методика адаптована для дітей старшого дошкільного та молодшого-середнього шкільного віку. Окрім повної розгорнутої батареї запропоновано 2 варіанти експрес-методики. Для оцінки результатів указано, що, окрім якісного аналізу (системно-факторного), можна використовувати й кількісну оцінку за 4-бальною системою, де кожен бал відповідає певній частині виконаних завдань. Інструкція щодо кількісного аналізу практично обмежена цим, хоч запропоновано використання цих даних для інтерпретації синдрому, візуалізації слабких і сильних сторін, і тимчасової динаміки змін вищих психічних функцій. Проте нормативні дані для цієї методики відсутні, процедура представлення не формалізована.

А. Семенович описана «батарея» методик, яка багато в чому є структурно ідентичною до вищеповисаних методик. Цей нейропсихологічний набір тестів не відповідає головним принципам зарубіжних

батарейних методів, а саме: стандартизації процедури методів як кількісної, так і якісної оцінки, можливості порівняння індивідуальних результатів виміру з віковими нормативами тощо. Автор здійснює спроби формалізувати оцінну процедуру, пропонуючи нараховувати бали за результатами виконання [9]. Утім, оскільки відсутні нормативи виконання для кількісних показників, то наявність кількісної системи оцінок нічого не змінює в процедурі визначення нейропсихологічного дефіциту. Окрім того, сама процедура нарахування балів є невизначеною й суб'єктивною. Автор пропонує власну класифікацію нейропсихологічних синдромів, пов'язаних із порушеннями розвитку, але не наводить дані досліджень із різними клінічними групами, на які подібна класифікація могла би спиратися.

Вищеописані методика дають можливість кваліфікації порушення на основі факторного підходу. Проте, відсутність нормативних даних для цих нейропсихологічних наборів тестів робить надзвичайно складним завдання нейропсихологічної інтерпретації результатів дослідження. Відносна нерозробленість критеріїв кількісної оцінки ускладнює висновки про структуру порушення на основі побудови профілю порушених і збережених функцій та їхніх компонентів [12; 13].

Отже, відсутність формалізованої процедури представлення і нормативних даних, відносна нерозробленість критеріїв кількісної оцінки, а також недостатня кількість клінічних даних значно ускладнюють застосування зазначених методик до тих цілей, для яких вони призначені. А саме, визначення порушення як такого, визначення структури порушення, дослідження динаміки порушення чи ефектів втручання через повторні дослідження, співвідношення даних виконання проб зі структурно-функціональними даними. Для багатьох авторів (Т. Ахутіна, О. Корнев та ін.) стає все більш очевидною необхідність розроблення вікових нормативів, а також уведення кількісних оцінок для результатів тестових вимірів.

О. Корнев розробив нейропсихологічні набори тестів, побудовані за типом батарей [5]. Методологія розробки «батарей» для дитячої нейропсихології О. Корнева є продовженням і розвитком концептуального підходу до розробки таких діагностичних комплексів для дорослих, які розвивають Л. Вассерман та співавтори [3]. Методика охоплює необхідне число функціональних систем, що мають певні зв'язки з різними мозковими структурами. Також методика містить проби на функціональну асиметрію та функціональну взаємодію півкуль головного мозку. Докладно описані і процедури проведення всіх субтестів. Окрім того, процедури проведення всіх субтестів є стандартними. Автор розробив систему кількісних оцінок для кожного тесту не просто в балах, а в одиницях стандартного відхилення. Передбачені вікові нормативи в стандартних оцінках по кожному тесту, що дозволяє порівнювати результати різних субтестів. Крім кількісних оцінок субтести мають посилання на якісні особливості виконання, які можна розглядати додатково як симптоматичні. У цілому попри наявність нормативних даних їхній віковий діапазон обмежений і становить 4 роки (від 6-ти до 9-ти років). Для низки тестів використовуються дані для різних за діапазоном вікових груп, що ускладнює зіставлення їхніх результатів, і, у цілому, ускладнює їх застосування як єдиної батареї. Такий підхід відрізняється від батарейного, але відповідає межах третього підходу до діагностики, що вимагає застосування певних навичок клініциста для підбору й інтерпретації результатів тестів.

У межах Луріївського підходу до діагностики дітей розроблена методика комплексної нейропсихологічної діагностики дітей дошкільного віку [4], яка побудована з урахуванням особливостей психічних функцій у дітей дошкільного віку. Проте, методика потребує додаткової формалізації критеріїв кількісних оцінок, систематизації нормативних даних за віковими зрізами й параметрами оцінки.

Методика «Діакор» (Ю. Мікадзе, Н. Корсакова) призначена для оцінки пам'яті, але містить набір для ширшого дослідження, дозволяючи докладну оцінку ланок, спільних для низки функцій, а також оцінку взаємодії пам'яті й інших функціональних систем. Ця методика розроблена для оцінки дітей молодшого шкільного віку й має нормативні дані. Використовується бальна система оцінки виконання. Нормативні дані представлені за оцінюваними параметрами для дітей від 7-ми до 10-ти років. У результаті будується індивідуальний структурно-функціональний профіль [8]. Цю методику О. Корнев кваліфікує як патопсихологічну, зважаючи на відсутність указівок на можливість діагностики нейропсихологічних структурно-функціональних зв'язків, що є головною властивістю будь-якого нейропсихологічного методу [3; 5].

Роблячи висновки про стан нейропсихологічної діагностики дітей, О. Корнев зазначив, що є низка нерозв'язаних питань, що стосуються розроблення нейропсихологічних проб і завдань, адекватних для

певних вікових груп дітей, придатних для кваліфікації різних порушень вищих психічних функцій мозку; проведення стандартизації використовуваних методик для кожної вікової групи, а також створення експериментально обґрунтованого базису для топіко-діагностичної інтерпретації результатів, одержаних під час дослідження з урахуванням критеріїв вікової фізіології та психології [3; 5].

В контексті нашого дослідження вбачається необхідним розглянути методика для комплексної нейропсихологічної оцінки дітей молодшого шкільного віку, розроблену Т. Ахутиною й співавторами. Автором уточнені й зафіксовані методичні процедури, а також способи опрацювання тестових даних, виділені нейропсихологічні показники, максимально чуттєві до нейропсихологічних факторів [1; 2]. Розкрито процедуру статистичного аналізу нейропсихологічних даних, яка поєднує собі кількісний та якісний підходи до діагностики стану вищих психічних функцій і дозволяє виділити вплив того чи того нейропсихологічного фактора на виконання проб. На підставі аналізу структури нейропсихологічних проб з усіх показників виконання завдань були виділені параметри, що відбивають стан функцій програмування, регуляції та контролю діяльності, серійної організації рухів та дій; слухомовленнєвих і кінестетичних функцій (аналітична стратегія перероблення інформації); зорових і зорово-просторових функцій (холістична стратегія перероблення інформації); функцій регуляції активності. Автором виділено 4 основних нейропсихологічних індекси: 1) індекс програмування й контролю, серійної організації рухів та дій (індекс III блоку); 2) індекс лівопівкульної аналітичної стратегії перероблення інформації (індекс II-лів); 3) індекс правопівкульної холістичної стратегії перероблення інформації (індекс II-прав); 4) індекс регуляції активації (індекс I блоку).

Отже, нейропсихологічні методики використовують у діагностиці відхилень розвитку, зокрема й мовленнєвого, в учнів початкових класів. Ці підходи дозволяють організувати більш ефективну допомогу учням молодшого шкільного віку з порушенням писемного мовлення. Варіанти відхилень у розвитку пізнавальних функцій різноманітні й визначаються тим, у яких зонах і системах мозку наявні зміни нормального морфо- і функціогенезу. Можливості корекції відхилень у розвитку пізнавальних функцій залежать від своєчасності виявлення та визначення механізмів наявного дефекту. Нейропсихологічна діагностика на основі теорії системної будови, динамічної організації і локалізації вищих психічних функцій дозволяє виконати завдання якісного аналізу механізмів відставання в навчанні, зокрема й порушень становлення письма. Особливості психомовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення можуть бути зумовлені структурою та ступенем важкості порушення вищих психічних функцій і пояснені за допомогою нейропсихологічної діагностики як найважливішого інструментарію комплексної діагностики рівня розвитку дітей.

Використана література:

1. Ахутина Т.В. Методы нейропсихологического обследования детей/ Т.В. Ахутина, С.Ю. Игнатъева, М.Ю. Максименко, Н.Н. Полонская, Н.М. Пылаева, Л.В. Яблокова // Вестник МГУ Серия 14 «Психология». - 1996. - № 2. - С. 51-58.
2. Ахутина Т.В. Нейропсихологический подход к диагностике и коррекции трудностей обучения письму. / Т.В. Ахутина, Н.М. Пылаева, Л.В. Яблокова // Современные подходы к диагностике и коррекции речевых расстройств. Изд-во СПб. Ун-та, 2001, С. 195-212.
3. Вассерман Л.И., Дорофеева С.А., Меерсон Я.А., Вассерман Л.И. Методы нейропсихологической диагностики / Л.И. Вассерман, С.А. Дорофеева, Я.А. Меерсон, Л.И. Вассерман. - СПб.: Стройлеспечать, 1997. - 304 с.
4. Глозман Ж.М. Количественная оценка данных нейропсихологического обследования / Ж.М. Глозман. - М.: Центр лечебной педагогики, 1999. - 160 с.
5. Корнев А.Н. Применение нейропсихологических методов исследования у детей/ А.Н. Корнев // Методы нейропсихологической диагностики: практическое руководство. - СПб., 1997. - С. 232-274.
6. Логинова Е.А. Актуальные вопросы логопедии в изучении дисграфии, вопросы ее диагностики и коррекции / Е.А. Логинова // Изучение нарушений письма и чтения. Итоги и перспективы. - М.: Изд. МСГУ, 2004. - С. 167-174
7. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека. - М.: Издательство Питер, 2008. - 624 с.
8. Микадзе Ю.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция младших школьников в связи с неуспеваемостью в школе / Ю.В. Микадзе, Н.К. Корсакова. - М.: ИнтелТех., 1994. - 64 с.
9. Семенович А.В. Актуальные проблемы нейропсихологической квалификации отклоняющегося развития/ А.В. Семенович // Актуальные проблемы нейропсихологии детского возраста. - М.; Воронеж: Московский психолого-социальный институт. -2006. -С. 91-151.
10. Симерницкая Э.Г. Мозг человека и психические процессы в онтогенезе / Э.Г. Симерницкая. - М.: Изд-во МГУ, 1985. - 192 с.

11. Цветкова Л.С. Нейропсихология счета, письма, чтения: нарушение и восстановление / Л.С. Цветкова. — М.: Юристъ, 1997. — 256 с
12. Baron I.S. Neuropsychological evaluation of the child / I.S. Baron. - New York, NY: Oxford University Press, 2004. - 429 p.
13. Reitan, R. M. The Halstead-Reitan Neuropsychological Test Battery and aging. In T. L. Brink (Ed.), Clinical gerontology: A guide to assessment and intervention. / R. M. Reitan, D. Wolfson. — New York: Haworth, 1986. — pp. 39–62

References

1. Ahutina T.V. Metodyi neyropsihologicheskogo obsledovaniya detey/ T.V. Ahutina, S.YU. Ignateva, M.YU. Maksimenko, N.N. Polonskaya, N.M. Pyilaeva, L.V. Yablokova // Vestnik MGU Seriya 14 «Psihologiya». - 1996. - № 2. - S. 51-58.
2. Ahutina T.V. Neyropsihologicheskii podhod k diagnostike i korrektsii trudnostey obucheniya pismu. / T.V. Ahutina, N.M. Pyilaeva, L.V. Yablokova // Sovremennyye podhody k diagnostike i korrektsii rechevyih rasstroystv. Izd-vo SPb. Un-ta, 2001, S. 195-212.
3. Vasserman L.I., Dorofeeva S.A., Meerson YA.A., Vasserman L.I. Metodyi neyropsihologicheskoy diagnostiki / L.I. Vasserman, S.A. Dorofeeva, YA.A. Meerson, L.I. Vasserman. - SPb.: Stroylespechat, 1997. - 304 s.
4. Gluzman J.M. Kolichestvennaya otsenka dannykh neyropsihologicheskogo obsledovaniya / J.M. Gluzman. - M.: TSentr lechebnoy pedagogiki, 1999. - 160 s.
5. Kornev A.N. Primenenie neyropsihologicheskikh metodov issledovaniya u detey/ A.N. Kornev // Metodyi neyropsihologicheskoy diagnostiki: prakticheskoe rukovodstvo. - SPb., 1997. - S. 232-274.
6. Loginova E.A Aktualnyie voprosy logopedii v izuchenii disgrafii, voprosy ee diagnostiki i korrektsii / E.A. Loginova // Izuchenie narusheniy pisma i chteniya. Itogi i perspektivy. — M.: Izd. MSGU, 2004. — S. 167-174
7. Luriya A.R. Vysshie korkovyye funktsii cheloveka. - M.: Izdatelstvo Piter, 2008. - 624 s.
8. Mikadze YU.V. Neyropsihologicheskaya diagnostika i korrektsiya mladshih shkolnikov v svyazi s neuspevaemostyu v shkole / YU.V. Mikadze, N.K. Korsakova. - M.: IntelTeh., 1994. - 64 s.
9. Semenovich A.V. Aktualnyie problemy neyropsihologicheskoy kvalifikatsii otklonyayushegosya razvitiya/ A.V. Semenovich // Aktualnyie problemy neyropsihologii detskogo vozrasta. - M.; Voronej: Moskovskiy psihologo-sotsialnyiy institut. -2006. -S. 91-151.
10. Simernitskaya E.G. Mozg cheloveka i psihicheskie protsessy v ontogeneze / E.G. Simernitskaya. - M.: Izd-vo MGU, 1985. - 192 s.
11. TSvetkova L.S. Neyropsihologiya scheta, pisma, chteniya: narushenie i vosstanovlenie / L.S. TSvetkova. — M.: YUristy, 1997. — 256 s
12. Baron I.S. Neuropsychological evaluation of the child / I.S. Baron. - New York, NY: Oxford University Press, 2004. - 429 p.
13. Reitan, R. M. The Halstead-Reitan Neuropsychological Test Battery and aging. In T. L. Brink (Ed.), Clinical gerontology: A guide to assessment and intervention. / R. M. Reitan, D. Wolfson. — New York: Haworth, 1986. — pp. 39–62

Журавлёва Л.С. Нейропсихологическое обследование как составляющая комплексной диагностики речевого развития младших школьников с дисграфией

В статье проводится анализ значения методов нейропсихологического обследования в составе комплексной системной диагностики развития детей младшего школьного возраста. Рассмотрены основные подходы в современной нейропсихологической диагностике. Выделены методы нейропсихологического обследования детей в психологической науке, определены наиболее перспективные направления исследования этой проблемы в современных условиях. Подчеркнуто, что функциональная система письма формируется на основе различных структур мозга и может нарушаться при поражении большого количества зон, при различных по локализации поражениях она нарушается по-разному. Замечено, что отставание в развитии одного из компонентов функциональной системы влечет за собой системные изменения и компенсаторные перестройки в работе всей системы и определяет особенности невербальных функций, устной речи и письма. Отмечено, что особенности психоречевого развития детей младшего школьного возраста с дисграфией могут быть обусловлены структурой и степенью тяжести нарушения высших психических функций и определены с помощью нейропсихологического обследования как важнейшего инструментария комплексной диагностики речевого развития младших школьников.

Ключевые слова: нейропсихологический подход, младшие школьники, речи, дисграфия, нейропсихологическое исследование.

Zhuravlyova L.S. Neuropsychological research as a component of the complex diagnostics of speech development of primary school students with dysgraphia

The author analyses the meaning of methods of neuropsychological research within the frame of complex system diagnostics of development of primary school students. The author has reviewed the main approaches in contemporary neuropsychological diagnostics. The author has separated the main methods of neuropsychological examination of children in psychological science, outlined the most perspective directions of research of this problem in contemporary circumstances. The author has underlined that the functional system of written speech is based on different brain structures and can be

damaged due to injuring of sheer number of zones, more over it can be damaged in various ways due to different localizations of injuries. The author states that the characteristics of speech and psychological development of primary school students with dysgraphia can be determined by the structure and severity of damage of high psychological functions and explained with the help of neuropsychological research as one of the most important instrument of complex diagnostics of speech development of primary school students.

Keywords: neuropsychological approach, primary school students, speech, dysgraphia, neuropsychological research.

Стаття надійшла до редакції 02.05.2017 р.

Статтю прийнято до друку 05.05.2017 р.

Рецензент: д.п.н. Л.Ю. Москальова

УДК 376.3:612.821

Зелінська-Любченко К. О.

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПАТОГЕНЕЗУ АЛАЛІЇ

У статті висвітлено аналіз сучасних нейрофізіологічних досліджень, спрямованих на вивчення механізмів алалії. Зазначено, що формування та реалізація мовленнєвих функцій залежить від узгодженої взаємодії аферентних і еферентних систем, починаючи зі слухових ядер нижніх відділів стовбура мозку, закінчуючи асоціативними областями кори мозку. Враховуючи сучасні уявлення про мовленнєву діяльність, доведено, що механізми алалії й до теперішнього часу залишаються недостатньо вивченими. Внаслідок цього існуючі методи корекції недостатньо диференційовані, спираються на симптоматичний підхід, що знижує ефективність логопедичної допомоги. Обґрунтовано необхідність розробки такої методики корекції алалії, яка була б адекватна віковим особливостями нервової системи дітей. Останнє зумовлено зміщенням акцентів сучасної логопедичної допомоги на ранній вік, у порівнянні з дослідженнями дітей із алалією старшого дошкільного та шкільного віку, які активно проводилися в середині минулого століття. У ході викладу статті зазначено, що сучасні дослідження дають підстави пов'язати відсутність мовлення при алалії не тільки з кірковими порушеннями, а й порушеннями підкіркових зон. При цьому важливе значення мають ЕЕГ-дослідження та аналіз уповільнення обробки акустичних сигналів в слухових трактах і центрах стовбура мозку.

Ключові слова: алалія, патогенез, мозкові структури, ЕЕГ-дослідження, акустичні сигнали, порушення мовлення.

Однією з основних причин порушень розвитку мовлення є дисфункція вищих, зокрема кіркових відділів ЦНС. При цьому дані нейрофізіологічних досліджень переконливо свідчать про те, що формування і реалізація мовленнєвих функцій залежить від узгодженої взаємодії аферентних і еферентних систем, починаючи зі слухових ядер нижніх відділів стовбура мозку, закінчуючи асоціативними областями кори мозку.

В наш час накопичилося багато дослідницьких даних про роль структурних і функціональних порушень на рівні підкіркових слухових центрів, мозочка, лімбічної системи в патогенезі розладів, що поєднуються з девіантним розвитком комунікативних та мовленнєвих функцій (Courchesne, Koziol, Budding, Trevarthen, Delafield-Butt).

За останні десятиліття була виділена ціла група порушень слухових функцій, об'єднаних в категорію «розладів переробки слухової інформації», що характеризується труднощами в локалізації джерела звуку, розрізненні та впізнаванні звукових стимулів, поділі, угрупованні або впорядкуванні мовленнєвих і немовленнєвих звуків, а також зниженою швидкістю обробки слухової інформації (American Speech-Language-Hearing association, <http://asha.org/docs/html/TR1996-00241.html>).

Ці розлади можуть поєднуватися з порушеннями розвитку мовлення, а також зі специфічними проблемами навчання. У працях науковців зазначено, що ускладнення в обробці вербальної інформації є одним із провідних факторів в картині порушень здатності до навчання та виявляються у всіх дітей із проблемами в навчанні.

Сучасними дослідженнями доведено необхідність вивчення проблеми порушень у розвитку на основі комплексного, системного, синдромного міждисциплінарного підходу.

Слід зазначити, що до теперішнього часу механізми алалії залишаються недостатньо вивченими, внаслідок чого існуючі методи корекції недостатньо диференційовані, спираються на